

Бейсегулова А.Қ.
**Түркиядағы қазақ
диаспорасының
салт-дәстүріндегі
ерекшеліктер**

Түркиядағы қазақ диаспорасының этнографиялық ерекшеліктерін, бөгде ортадағы өзара ықпалдастық үрдісінің этникалық мәдениетке тигізген ықпалын ғылыми талдау, сонымен бірге олардың қазіргі кезеңдегі отбасылық қатынастарындағы әдет-ғұрып, салт-дәстүрлердің сақталуы мен ерекшеліктерін саралау мақсатын алға қоя отырып мақалада қазақ диаспорасының қазіргі кездегі тарихи-этнографиялық соның ішінде бала туу және тәрбиелеуге байланысты, үйлену салт-дәстүріндегі құдалық, неке заңдылықтары, той өткізу, енші беру сынды әдет-ғұрыптық ерекшеліктері қарастырылған. Зерттеу этнографиялық жүргізілген экспедиция бойынша бүгінгі күні Түркия Республикасының қазақтар көп қоныстанған Ыстамбұл қаласының Зейтинбұрын және Гүнешлі аудандарында тұрып жатқан қазақ диаспорасымен кездесу барысында алынған естелік-жазбалалары, ел аузынан жазылып алынған мәліметтер, Ыстамбұл қаласындағы «Қазақ қоры» мұрағатындағы мәліметтер, Алматы облысы Қарасай ауданындағы Түркиядан келген оралмандар арасынан алынған мағлұматтар мен статистикалық мәліметтер құрайды. Сондай-ақ, Түркия қазақтарының тарихы жөнінде және осыған дейінгі жазылған еңбектер мен баспасөз бетіндегі мәліметтер негізге алынды.

Түйін сөздер: түркия қазақтары, диаспора, салт-дәстүр, ырым, неке, нәресте, ұлт, отбасы.

Beysegulova A.K.
**The features of customs and
traditions of the Kazakhs in
Turkey**

The article deals with the ethnographic features of the Kazakh diaspora in Turkey, the scientific analysis of the impact of foreign environment for the process of ethnic culture through mutual influence, as well as their traditional family relationships, customs and traditions. The purpose of this article is to show particular rituals associated with childbirth and parenting, marriage customs and traditions, such as matchmaking, marriage engagements, conducting weddings and others. The study is based on materials of ethnographic expedition in densely populated by Kazakhs Zeytiburun areas of Istanbul and Guneshli obtained during interviews with representatives of the Kazakh Diaspora, on archival materials «Kazakh Fund» Istanbul, ethnographic study of Kazakh immigrants from Turkey living in Karasai district of Almaty region.

Key words: diaspora, immigrant, wedding rituals, tradition, nation, family.

Бейсегулова А.Қ.
**Особенности обычаев
и традиций казахов в Турции**

В статье рассматриваются вопросы этнографических особенностей казахской диаспоры в Турции, научного анализа воздействия инородной среды на процесс этнической культуры путем взаимного воздействия, а также их традиционные семейные отношения, обычаи, традиции. Целью данной статьи является показать особенности обрядов, связанные с деторождением и воспитанием, свадебные обычаи и традиции, такие, как сватовство, брачные обязательства, проведение свадьбы и др.

Исследование базируется на материалах этнографических экспедиций в густонаселенные казахами районы Зейтибурун и Гюнешли г. Стамбула, полученных в ходе опроса представителей казахской диаспоры, на архивных материалах «Казахского фонда» г. Стамбул, этнографического исследования казахов-репатриантов из Турции, проживающих в Карасайском районе Алматинской области.

Ключевые слова: диаспора, репатриант, свадебные обряды, традиция, нация, семья.

**ТҮРКИЯДАҒЫ ҚАЗАҚ
ДИАСПОРАСЫНЫҢ
САЛТ-ДӘСТҮРІНДЕГІ
ЕРЕКШЕЛІКТЕР**

Қазақстан Республикасы ұлттық тұтастығымызды қалыптастыру мақсатында шетелдердегі қандастарымыздың этникалық тарихын, дәстүрлі мәдениетінің сақталуын, өзгерісін, бөгде ортадағы этникалық және этномәдени үдерістерін ғылыми талдауды маңызды міндет етіп қояды. Елбасы Н.Ә. Назарбаев дүниежүзі қазақтарының ІІ құрылтайында жасаған баяндамасында: «Дүниеде қазақ деген ұлт біреу, демек оның ұлттық болмысы, салт-санасы, әдет-ғұрпы – барша қазаққа тән, оның ғажайып мол рухани қазынасы да – бөліп-жаруға жатпайтын ортақ байлық. Сондықтан сырттағы қазақтың әдебиеті, мәдениеті, өнері деген қолдан жасалатын шек-шекара болмауға тиіс, тағдырдың жазуымен туған топырақтан шеттеп кетуге мәжбүр болған ата-бабаларымыз бен олардан тараған ұрпақ жасаған мол рухани қазынаны шашпай-төкпей жинап алуымыз, оны ата жұртта және барша әлемге таныстыру аса маңызды шаруа», – деп көрсетті [1, 8 б.]. Осыған байланысты бүгінде мемлекетіміз сырттағы қазақтардың рухани-мәдени қажеттіліктерін, сұраныстарын зерттеп білу арқылы қол ұшын көрсетуде. Негізінде қазақ диаспорасы мен оралмандар мәселесі, Қазақстандағы этникалық үдерістердің барысы зерттеу нысаналарынан сырт қалып отырған жоқ. Мұның өзі мемлекетіміздің сырттағы қазақтардың тыныс тіршілігін қалт жібермей, олардың әлеуметтік мәдени қажеттіліктерін зерттеп білуге деген ұмтылыс деп білеміз. Бір жағынан шет жерлердегі қазақтардың жергілікті халықтар ықпалында қалыптастырған дәстүрлі мәдениетіндегі ерекшеліктерді, ұқсастықтарды сараптау Қазақстандағы этнология ғылымының өзекті мәселелерінің бірі болып саналады.

Тарихтың әртүрлі оқиғалары зардабынан ауа көшіп қоныстанған қазақ ұлтының жиырма мыңға жуығы Түркия Республикасында тұрып жатыр. Олар өткен ғасырда түрлі тарихи себептерге байланысты ата-жұртынан ауып түрік еліне қоныстанған. Қандастарымыз қаншама тағдырдың тәлкегінен өтіп, ондаған жылдар бойы бөгде ұлт арасында мекен етіп отырса да халқымыздың ежелден жалғасын тауып келе жатқан өзіндік болмысын, әдет-ғұрпын, салт-санасын сақтап келе жатыр.

Түркияға ауған қазақ зиялыларының бірі Халифа Алтай: «Бүгінгі Түркия қазақтарының түріктерден ерекшелігі өздерінің ата салты мен халық дәстүрлерінің кейбірін сақтап қалуда.

Мәселен кісі жерлеу, оның жетісі, қырқы мен жылын беру бар. Тойлар қазақтың салт-дәстүрлері бойынша өтеді», – деп көрсетеді [2, 105 б.].

Дегенмен де, көптеген жылдар бойы басқа этностың әлемінде өмір сүрген соң, жат жердің тілі, мәдениеті, санасы, ұлттық психологиясы, салт-дәстүрі сол жерде тұрып жатқан қазақтарға да әсер етпей қоймайтыны анық. Оның үстіне қазақ диаспораларының түріктермен қаны, діні тамырлас, тілі ұқсас болуы да олардың басқа халықтармен салыстырғанда біртіндеп сіңісіп кетуіне оң ықпал еткен. Мәселен, жастардың тілін ұмытуына басқа жергілікті ұлт өкілдерімен отбасын құруы себеп болса, олар және олардың балалары жеті атаны тізбектеп айту дегенді, тіпті ана тілін де ұмыта бастаған. Бұған бірінші себеп отырықшы өмірге көшу болса, екіншіден аралас семьяда ұлттық әдет-ғұрыпты сақтауға мән берілмей, тұрмыс заңы, әдет-ғұрыптағы араластық қалыпқа түсіп, негізгі түбірін сақтай алмай қалған. Мәселен, Түркиядағы аралас отбасында түрік халқының салт-дәстүрлері басымдық рөлге ие болып, қазақтың байырғы салт-дәстүр түрлері өзінің мазмұны және түрі жағынан өзгеріске ұшыраған [3].

Мұндай құбылыстардың кең етек жаюына бір жағынан көнекөз қариялардың азайып бара жатқандығы да әсер ететіндіктен, қазіргі кезде қазақ жастарына мәдениетін, тілін, салт-дәстүрін сақтау өзекті мәселенің бірі болып отыр.

Қазақ халқының өмірінде нәрестенің дүниеге келуімен байланысты туған ырымдар, жол-жоралар көп, халқымыздың салт-дәстүрінде бала туылғаннан бастап, есейгенше қатар жүретін жөн-жоралар болсын, мейлі баланы ұлттық тәрбиелеу жағында болсын барлығы да бала тәрбиесінен басталары хақ.

«Балалы үй базар» дейді қазақта, әсіресе жас келіннің бойына бала біткенін сезген ене оны өз қамқорлығына алып, пәле-жаладан, тіл көзден сақтаудың шарасын істей бастайды. Абысын-ажын, ауыл әйелдерін жинап, «құрсақ тойын» өткізе бастайды. «Құрсақ шашу» Түркия тұрып жатқан қазақтарда да бүгінге дейін жалғасын табады. Сондай-ақ, әйелдің тез босануына жасалатын «жарыс қазан» ырымы да қазақ арасында бүгінге дейін кездеседі.

Түркиядағы қазақ диаспорасының тарихын, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын алғаш зерттеген Швециялық ғалым Ингвар Сванберг. Оның 1989 жылы «Түркия қазақ босқындары» атты кітабының бір тарауы «Казахская диаспора: Проблемы этнического выживания» орыс тіліне аударылған [4].

И. Сванбергтің пікірінше, түркі халықтарының ішінде басқа түркі тектес халықтармен салыстырғанда қазақтар – ассимиляцияға көп ұшырамайтын диаспора. Бұл шеттегі қазақтардың ұлтына, ата-жұртына, тіліне, дініне, салт-дәстүріне, жалпы алғанда ұлттық мәдениетіне, дәстүрлі халықтық дүниетанымына, даналыққа деген керемет құштарлықтың, өшпес үміттің нәтижесі [4, 44 б.].

И. Сванберг өз еңбегінде ғалым Улла Йохансеннің Алтайкөй кентінде 1957 жылы көрші үйде дүниеге келген ұл баланың жөн-жоралғысы туралы жазған деректерінен мысалдар келтіреді. Қазақтарда әйел босанып жатқан кезде арқанға керіп қойған. Дүниеге келген нәрестенің денесін тұзбен сүртіп, орап шомылдырады да анасының қасында үш күн ұстайды. Алғашқы үш күн анасы баласын жатпай, тұрмай күзеткен, себебі «сары албасты», «қара албасты» қаскүнем күштер ұрлап кетеді деген сенім болған. Екі жақтың туған туыстары, дос жарандары, көрші қоландары жиналып босанған әйелдің қасында ән айтып, би билеп, ойындар айнау арқылы көңілін көтеріп, ұйықтатпауға тырысқан. Кешке ер адамдар карта ойнап, ал әйелдер әңгіме дүкен құрып, тігіс тігіп, балаларға қараған [4, 174-175 бб.].

Синьцзяннан ауып келген қазақ әйелдерінің айтуынша баланың кіндігін жіппен байлаған, 2-3 күн өткен соң кіндік кеуіп түскеннен кейін оны ағашқа немесе қазақ үйдің жоғарғы жағына іліп қойған [4, 175б.]. Ал, Түркияда олар баланың кіндігін үш күн аяғына байлап, одан кейін бесікке, жастығының астына қойып сақтаған. Ол баланың кезбе болып кетпеуі үшін жасалатын ырым. Қазіргі таңда баланың түскен кіндігі туралы дәстүр өте сирек кездеседі.

Үшінші күні нәрестені дәстүрлі бесікке бөлеген. Бұндай бесікті 60-жылдарға дейін қолданған, Алтайкөйде әлі күнге дейін бесікке салады. Бірақ басқа қалаларда Ыстамбұлда нәрестелерді арнайы балалар төсегіне жатқызады. Бесікке саларда молда құран оқыған. Баланы бесікке салатын әйелді «бесік шеше» деп атайды. Ол міндетті түрде туылған баланың үйіне мал сойып және туылған нәрестеге сый алып келуі керек. Ақпарат беруші А. Полаттың айтуынша осы күнге дейін «бесікке салу» дәстүрі сақталған [1].

Баланы босана салысымен бір жеті өткеннен соң, мал сойылып шілдехана өткізіледі. Босанған әйелге қой малы сойылып арнайы ас «Қалжа» дайындалады. Босанған әйел міндетті түрде қойдың мойын омыртқасын мүжиді, мүжілген омыртқаны кереге іліп қойған. Егер омыртқалар ажырап кетпей кепсе, жақсы ырым саналған, яғ-

ни баланың мойны тез бекиді деп ырымдаған. Бұл дәстүр осы күнге дейін сақталып келеді. Көрші-қолаңы, туыстары сый ретінде құс етін, әсіресе тауық етін, оның жұмыртқасын әкеледі. Сонымен қатар, қазақ отбасыларында ұл босанса екі қой, қыз босанса бір қой сойып ас берген немесе мешітке апарып таратады.

Әдетте, босанған әйелді қорғалмаған «qunarsis» деп 40 күнге дейін үйден шығармаған және осы уақытта кейбір тиым салынған ережелерді ұстанады. Босанған әйел үш күнге дейін үй шаруашылығын жасамайды. Қырық күн өткеннен соң анасы баланың шашын алып, шашты баланың жастығының астына немесе орап жерге көмген [4, 175 б.].

Жас нәрестенің, әсіресе ұл баланың өмірге келуі отбасы мүшелеріне, әкесі мен атасына, нағашы жұртына үлкен қуаныш әкелген. Сондықтан осындай қуаныштарда «сүйінші» сұралады. Түркиядағы қазақтарда сүйінші сұрау сирек болса да әлі күнге дейін бар. Сол үйдің балалары туған туыстарынан сүйінші сұрайды. Әрине, сүйінші сұраған адамға ақшалай не заттай сүйіншісі беріледі.

Дүниеге келген нәрестенің кіндігін кескен әйел «Кіндік шеше» туралы, И. Сванберг: «Кіндік шеше» туыстық қатынастың бір түрі, бұл қазіргі күнге дейін сақталып отырған дәстүр. Жүкті әйелдердің перзентханаларда босануларына байланысты, кіндігін кескен адам, дос-жарандары немесе туған-туыстарының ішінен тағайындалады. Нәрестенің ата-анасы кіндік шешеге сыйлықтар жасайды. Бала да өсіп ержеткенше кіндік шешесіне ерекше құрметпен қарайды деп жазады [4, 172 б.].

Бала алғашы қадамын жасай бастағанда аяғына тоқ ішекті немесе аттың қылын байлап, пысық, жүрісі жылдам, алғыр әйелге осы қасиеттері балаға жұғады деген оймен тұсауын кестірген. Түркия қазақтарында әлі күнге дейін бұл дәстүр өз жалғасын табуда, бірақ қазір баланың аяғын ала жіппен байлайды.

Қазақ халқында қалыптасқан салттың бірі үйдің үлкен баласын ата-әжесінің қолына, яғни күйеуінің ата-анасына немесе үлкен ағасына беру. Бұл баланы «асыранды бала, «колбала» деп атайды.

Неке қию, үйлену салт-дәстүріне келетін болсақ, үйлену тойында қазіргі түрік және қазақ дәстүрлері аралас жүреді. Оған себеп, түркілік тегінің ортақтығы және мұсылман діні қазақтардың түрік қоғамына тез бейімделіп кетуіне мүмкіндік берген.

Түркиядағы қазақтардың ассимиляцияға түсуіне өзіндік септігін тигізіп жатқан тағы бір

фактор – аралас некелер. Түрік халқымен қыз алысып, не қыз берісіп жатқан қазақ отбасылары да жоқ емес. Мәселен Түркиядағы аралас отбасында түрік халқының салт-дәстүрлері басымдық рөлге ие болып, қазақтың байырғы салт-дәстүрлері өзінің мазмұны және түрі жағынан өзгеріске ұшыраған [3, 104-105 бб.].

Қазақ жігіттерінің некеге тұру жасы 30 аса отбасын құруға және толық жауап беруге материалдық негізі қаланған кезде үйленеді. Дәстүр бойынша Түркияда отбасы үшін бар жауапкершілік ерлерге жүктелген. Жоғары білім алмаған қыздар көп жағдайда кәмелетке тола салысымен күйеуге шығып, күйеулеріне отбасылық өндірісте көмектеседі. Қазақ жастарының өкілдері Батыс Еуропа, Солтүстік Америка елдерінен жұмыс пен жақсы өмір іздеп өз үйлерін жиі тастап кетіп жүр және соңғы алты жылдың ішінде Қазақстанға көшіп келуге әрекет ете бастады [5, 2-б.]. Қазақстанға келген қандастырымызда бүгінде тарихи Отанындағы қазақ қыздарымен отбасын құрауда.

Жүргізілген далалық зерттеу экспедициясының нәтижесінде байқағанымыз Түркиядағы қазақтарда да әлі күнге дейін жеті атаға толмаса үйленбейді. Сондықтан әр қазақ өзінің аталық шежіресін жақсы білуге тиіс. Қазақтар аталық шежіресін есте сақтауды мықтап меңгеріп, өзіндік салт-дәстүрін қатаң ұстанған дейді Әбдуқап Қара (II).

Құда түсіп, қыз ұзату жоралғылары. Адам өміріндегі ең бір қызықты да, қуанышты да ұмытылмас белең – оның үйленіп, жеке отау тігуі. Қазақ халқының ұлын үйлендіріп, қызын ұзатуда ғасырлар бойы желісін үзбей жалғасып келе жатқан өзіндік салт-дәстүрлері бар. Қазақтар әлемнің қай түкпірінде жүрмесін ертеректе баласының болашағын көздеп, өздеріне тең, тегін білетін адамдармен құдаласуға тырысатын. Осы жөнінде ғалым Ислам Жеменей де, қазақтардың ұл-қыздары өздерінің болашақ жарын таңдауға ешқандай еркі болмайтын, қалыңдықты олардың ата-аналары таңдайтын деп жазған [6, 126-128 бб.]. Түркия қазағы Айша Полат: «..қызды айттыру үшін жігіттің ата-анасы бір үйдің қызын көріп, мақұл деп таныса, өздерінің балаларымен ақылдасады. Егер жігіт мақұлдаса қызды сұрап барады», – дейді (I). Бірақ ақпарат берушілердің көбі қазіргі таңда жастардың бір-бірімен өздері танысып, үйленіп жатқандарын айтты. Жігіт үйленер алдында әуелі өзіне ұнайтын теңін іздестіреді. Бұл дәстүр – «қыз көру», «жар таңдау» деп аталады. Жігіт қызбен келіскеннен кейін, оның ата-анасы ағайын-

туыстарымен ақылдасып қыздың үйіне жаушы жібереді. «Жаушы» – қыз айттыруға баратын өкіл. Ол жөн-жосықты білгіш, сөзге шешен, әзілге жүйрік адам болуы шарт. Міндеті – қыз әкесін көндіріп, бойжеткенге құда түсіп, құдалыққа келер күнді белгілеп қайту. Бірақ қыз жағы бірден жауап бермейді. Сондықтан жаушы кеткеннен қыздың ата-анасы ағайындарын шақырып, ақылдасып келісімге келеді.

Түркиядағы қазақтарда ертеден келе жатқан «сырға салу», «айттыру» дәстүрлері де кездеседі. Кей жағдайларда қыз жігітке ұнаса, жігіттің анасы екі жаққа бірдей таныс адамды жіберіп айттырып та жатады. Негізі сырға салуға 3-4 үлкен кісілер барады. Ол кезде жігіт пен қыз бір-бірінің көрмеуі де мүмкін (III).

Түркия қазақтары қыздарының тұрмыс құру жасы 14-22 жас аралығы, ал ер бала 16-24 жас деп көрсетеді [4. 179-б.]. Қазіргі уақытта қыздардың тұрмыс құру жасы 18-25 жас, ал жігіт жасы 25-30 жасқа дейінгі аралықты қамтиды. Түркия қазақтарының «қалың малға» беретін ақшасы түрлі шамада 500-ден 4000 долларға дейін соманы құрайды.

Қалың малмен бірге «Сүт ақы», «Жүктің көрімдігі» деген ырымдар да бар, олардың құны да әртүрлі 1000 долларға дейін жетеді (III).

Түрік халқынан енген ырымдардың бірі қына шөбін жағу «Кіна гесеси» қына түні қыз ұзату тойы алдында қыздың үйінде құрбы құрдастары, жақын туыстары жиналып өткізілетін бұл дәстүр түріктерден енген. Оған тек қыз-келіншектер ғана қатысады. Қыз тұрмысқа шығатынның алдында бір күн бұрын жасалады. Билеп, өлең айтып, көңіл көтеру үшін жасалады. Тұрмысқа шығатын қызды ортаға алып қынаны суға езіп қыздың алақанына жағады. Қынаны күйеу жігіт жағы әкеледі. Қызға жаққан соң, қасындағы қыз келіншектерге кезегімен жағылады (IV).

Осындай мерекелерде, Түркия, Ауған, Иран қазақтарының ауызбірлігі бекем, олар осындай жиылыстардан қалмауға тырысады. Бұндай іс-шараларды барлығы яғни қыз жақтан рулас, аталас ағайындарының бәрі бірігіп жасайды. Сонымен қатар, «жеңгетай», «төс тартар» кәделері жасалынады, бұл кәдеге күйеу жігіт ақша-пұлын дайындап келуі қажет. Ал күйеу жігітке қыздың анасы тәтті салынған табақ тартады. Оның үстіне түріктің ақшасы лира немесе доллар са-

лып шашу шашады. Күйеу жігітке төс тартқанда күйеу мен қатар қыздың жезделері де күйеу табаққа ақша салып күйеу жігітке жәрдем береді. Салған ақшаны жеңгелері сонда отырғандар бөліп алып жатады.

Ертедегі қызды ұзатқанда айтылатын «сыңсу» қазір қалып бара жатқан салттардың қатарында. Дегенменде орта жастағы қыз-келіншектер «сыңсу» айтқан:

Отқа қойған жез шәйнек тез қайнайды
Өгей емес өз шешен жыламайды
Жылаған шешемді жұбатайын
Не дегеннен көңілі қалса да ауыртайын
Қош аман бол ауылым-ай
Суға салса жас шыбық салмақ қайда
Тал шыбықтай ойнаған оң жақ қайда
Кісі әкесі кісіні әке деймін
Қайран әкем өзіндей әке қайда дейді (V).

Бұрынғы қызға «ұрын келу» салты қазір жоқ. Әдетте Түркия қазақтары тойды жаз айларында өткізеді себебі Түркиядан Еуропаға кеткен қазақтар арнайы демалыс уақыттарында осында ағайын туыстарына келіп, бәрінің бастары бір қосылып қалады. Оның үстіне бұндай жиылыстар жастар үшін де керек дейді. Себебі балаларымыз өзге ұлтқа үйленгенше осындай жиылыстарда бір-бірін көріп танысады дейді Мансұр Тәйжі (VI).

Тойға ағайын туыс, жекжат жұрағаттың барлығы, сонымен қатар, сол Ыстамбұл, Измир тағы басқа қалалар мен ауылдық жерлерден келгендер бар, еуропадан келгендер бар барлығы 600-700-дей адам жиналады.

Қорыта келсек, Түркия қазақтарының өмір салтында бірқатар өзгешеліктер бар екенін көріп отырмыз. Жастар барған сайын салт-дәстүрді сақтауға немқұрайды қарауда. Сондықтан диаспора өкілдерін ұлтқа бөлмей, қазаққа тартып, қазақыландыра бастауымыз өзекті мәселенің бірі болуы тиіс. Дегенмен де тойларда, жиналған жиындарда нығыз ауызбірлігінің бар екені байқалып тұрады. Алыстағы ағайын даналыққа толы беташар дәстүрін, қуаныш, шаттық айғағы ретінде жасалатын шашу ғұрпын орындап келеді. Сонымен қатар, қандастарымыз қыз көру, сырға салу, құда түсу сынды атадан қалған салт-дәстүрлеріміздің қаймағын бұзбай сақтап, жастарға өнеге болып отыр.

Әдебиеттер

- 1 Назарбаев Н.Ә. Дүниежүзі қазақтарының II құрылтайында жасаған баяндама // Дүниежүзі қазақтарының шежіресі. – II кітап. – Алматы: Дүние жүзі қазақтарының қауымдастығы, 2005. – 71 б.
- 2 Халифа Алтай. Алтайдан ауған ел. – Астана-полиграфия. – 2011. – 278 б.
- 3 Қазақтың тәлімдік ойлар антологиясы, он томдық, 9 том. – Алматы: Сөздік-Словарь. – 2005 жыл. – 408 б.
- 4 Сванберг И. Казахская диаспора: проблемы этнического выживания. – Алматы: Атамұра, 1997. – С. 224.
- 5 Бектемісов Қ. Түркия қазақтары // Қазақ. – 2010. – 19 қараша.
- 6 Жеменей И. Иран қазақтары (тыныс тіршілігі, салт-дәстүрі). – Алматы, 2007. – 149 б.

References

- 1 Nazarbaev N.Ә. Dүniezhүzi казактарының II құрылтайында жасаған баяндама // Dүniezhүzi казактарының shezhiresi. – II кітап. – Almaty: Dүnie zhүzi казактарының қауымдастығы, 2005. – 71 b.
- 2 Halifa Altaj. Altajdan ауған ел. – Astana-poligrafija. – 2011. – 278 b.
- 3 Қазақтың тәлімдік оялар antologijasy, on tomдық, 9 tom. – Almaty: Sөzdik-Slovar?. – 2005 zhyl. – 408 b.
- 4 Svanberg I. Kazahskaja diaspora: problemy jetnicheskogo vyzhivaniija. – Almaty: Atamұra, 1997. – S. 224.
- 5 Bektemisov Q. Tүrkija казактары // Қазақ. – 2010. – 19 қараша.
- 6 Zhemenej I. Iran казактары (tynys tirshiligi, salt-dәstүri). – Almaty, 2007. – 149 b.

Информаторлар тізімі

- I Полат А. жасы 57, руы Жалайыр. Алматы облысы ҚР
- II Әбдулахаб Қара, жасы 52, руы Найман. Стамбул қ. Түркия
- III Софығадан Күлия, жасы 66, руы Керей, Стамбул қ. Түркия
- IV Айшегүл Жігіт, жасы 35, Керей. Стамбул қ. Түркия Республикасы.
- V Мухаммедияр Қаратамыр, жасы 60, руы Қаратамыр, Алматы облысы ҚР
- VI Сәнияхан Зейнолла, жасы 82 руы Керей, Стамбул қ. Түркия мемлекеті,
- VII Мансұр Тәйжі, жасы 68-де, руы Найман, Стамбул. Түркия мемлекеті, қаласы, Гүнешлі ауданы, Қазақкент ықшам ауданы.